

Dlaczego warszawiacy mogli być dumni ze swojego miasta? — obraz stolicy w przedwojennych krótkometrażówkach

Magdalena Frąckiewicz-Wiśnioch

Adresat zajęć: uczniowie szkół ponadpodstawowych.

Rodzaj zajęć: historia, koło historyczne, godzina wychowawcza, wiedza o społeczeństwie.

Cel ogólny zajęć: Doskonalenie umiejętności w zakresie analizy i interpretacji międzywojennych filmów krótkometrażowych ukazujących różne obrazy Warszawy tamtego okresu.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- charakteryzuje funkcjonowanie miasta w aspekcie architektury, rozwiązań komunikacyjnych i technologicznych;
- zna uwarunkowania historyczne znaczenia Warszawy jako stolicy młodego państwa;
- rozumie znaczenie kina i filmu dla spajania społeczeństwa polskiego w okresie międzywojennym;
- rozumie mechanizmy propagandowe stosowane w filmie dokumentalnym;
- wyraża własne sądy, formułuje argumenty i doskonali umiejętność udziału w dyskusji;
- potrafi przygotować i napisać scenopis krótkiego filmu dokumentalnego.

Metody pracy: tworzenie scenopisu filmu, metoda „wejście w rolę”, dyskusja, burza mózgów.

Formy pracy: praca indywidualna i grupowa.

Środki i materiały dydaktyczne: zestaw filmów¹, karty pracy, materiał dotyczący kinematografii II RP, telefon komórkowy z dostępem do internetu, aplikacja Spotify lub inna służąca do wyszukiwania utworów muzycznych, flipchart i pisaki.

---

¹ *Amerikanizacja stolicy* (2:17 min), <http://repozytorium.fn.org.pl/?q=pl/node/9851> ▪ *Sadźmy drzewka. Pożyteczna akcja szkół powszechnych*, 1937 (0:33 min), <http://repozytorium.fn.org.pl/?q=pl/node/9867> ▪ *Nowy park w stolicy na terenach opróżnionych przez gazownię*, 1937 (0:51 min), <http://repozytorium.fn.org.pl/?q=pl/node/9870> ▪ *Warszawska niedziela, reportaż*, 1938 (7:50 min), <http://repozytorium.fn.org.pl/?q=pl/node/8272>

Słowa kluczowe: stolica, niepodległość, propaganda.

Czas: 2 godziny lekcyjne + projekcja filmów (10:51 min).

Bibliografia: Dr Ł. Jasina: *kinematografia II RP starała się zaspokoić różne potrzeby filmowe*, Dzieje.pl, <https://niepodlegla.dzieje.pl/artukul/dr-l-jasina-kinematografia-ii-rp-starala-sie-zaspokoic-rozne-potrzeby-filmowe> ■ Galik P., *Jutro będzie Hollywood. Przemysł filmowy w Polsce*, <http://niepospolita.pl/jutro-bedzie-hollywood-przemysl-filmowy-w-polsce/> ■ Mika G., *Warszawski modernizm dnia powszechnego*, <https://www.tubylotustalo.pl/artykuly/217-warszawski-modernizm-dnia-powszechnego> ■ *Twórczość filmowa... komuś musi na niej zależeć*. Z Edwardem Zajičkiem rozmawia Monika Talarczyk-Gubała, „Pleograf. Kwartalnik Akademii Polskiego Filmu”, nr 4/2016, <http://akademiapolskiegofilmu.pl/pl/historia-polskiego-filmu/artykuly/tworczosc-filmowa-komus-musi-na-niej-zalezec-z-edwardem-zaji-kiem-rozmawia-monika-talarczyk-gubala/576> ■ Rzewuski P., *Stolica godna imperium? Warszawa, która nie powstała*, <https://tytus.edu.pl/2020/01/15/stolica-imperium-warszawa-k-tora-nie-powstala/> ■ Zajiček E., *Zarys historii gospodarczej kinematografii polskiej*, t. 1, *Kinematografia wolnorynkowa w latach 1896–1939*, Wydawnictwo Biblioteki PWSFTviT, Łódź 2016.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Nauczyciel przedstawia cel lekcji, którym jest określenie znaczenia obrazu Warszawy w przekazach filmowych oglądanych w kinach polskich w okresie międzywojennym. Podanie tematu w formie pytania daje możliwość zastanowienia się nad tym, w jakim celu powstawały filmy poświęcone stolicy, jej życiu codziennemu, architekturze i mieszkańcom. Zajęcia będą złożone z trzech części, a więc z wprowadzenia dotyczącego kinematografii w II RP, z projekcji filmów dokumentalnych o przedwojennej Warszawie i ich analizy oraz z pracy grupowej nad tworzeniem scenopisu własnego filmu według podanego wzoru.

2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z tekstem mówiącym o kinematografii polskiej w latach 30. (ZAŁĄCZNIK NR 1). Uczniowie odpowiadają na pytania nauczyciela:

a) Kto robił filmy? Czy istniały wytwórnie filmów dokumentalnych? Jaka była ich rola?

b) Kto był adresatem tych filmów?

c) W jakim celu nagrywano filmy dokumentalne?

d) Gdzie i kto mógł obejrzeć nagrany materiał?

3. Nauczyciel dzieli uczniów na 9 grup i przekazuje im karty pracy (ZAŁĄCZNIK NR 2).

Każda grupa ma za zadanie zwrócić uwagę na przydzielone aspekty materiału filmo-

wego: 1. — modę, 2. — sport, 3. — transport, 4. — rozrywkę, 5. — sztukę, 6. — gastronomię, 7. — parki, 8. — architekturę, 9. — ogólny wygląd miasta.

4. Nauczyciel prezentuje filmy. Po zakończeniu projekcji grupy uzgadniają i notują swoje spostrzeżenia w karcie pracy (ZAŁĄCZNIK NR 2). Nauczyciel pomaga w razie potrzeby.

5. Po wypełnieniu kart pracy uczniowie wraz z nauczycielem rozmawiają o tym, jaki obraz miasta wyłania się na podstawie ich obserwacji. W swoich grupach uczniowie generują zestaw pojęć określających Warszawę lat 30. (około 4 lub 5, np. miasto nowoczesne lub nowoczesność, duży ruch uliczny itp.). Zostają one zapisane na tablicy. Cała klasa próbuje ocenić, czy podane pojęcia określają miasto pozytywnie, czy negatywnie. Jeśli pozytywnie, to czy można powiedzieć, że zapisane pojęcia są powodem do dumy? Nauczyciel prosi, aby uczniowie wyobrazili sobie, że mieszkają w tym czasie w Warszawie i spróbowali odpowiedzieć na pytanie: Co i jak chcielibyście pokazać w filmie o Warszawie, który ma być docelowo wyświetlany w kinach w całej II RP? Wreszcie, kończąc tę fazę dyskusji, nauczyciel zwraca uwagę, że pokazane filmy nie ukazują ciemnej strony warszawskiego życia ani biednych dzielnic.

6. Prowadzący przechodzi do części trzeciej zajęć, podczas której uczniowie mają za zadanie stworzyć scenopis filmu dokumentalnego pt. *Warszawa lat 30. naszą stolicą*. Nauczyciel tworzy czteroosobowe grupy. Każda z nich otrzymuje wzór (ZAŁĄCZNIK NR 3), kartę z flipcharta, klej, kartki, pisaki itp. Za pomocą tych narzędzi tworzy scenopis. Może opisać poszczególne sceny lub je narysować (scenorys, czyli scenopis obrazkowy). Scen powinno być minimum 9. Grupy w pełni dowolnie interpretują tytuł, dobierając szczegółową tematykę, np. mogą skupić się na nowoczesnym ruchu miejskim i widoku warszawskiej ulicy lub pokazać zabytki i najbardziej reprezentacyjnej części miasta, a nawet skoncentrować się wyłącznie na mieszkańcach nowoczesnej metropolii. Jednym z wymogów jest jednak odwołanie się do materiału filmowego lub zdjęć z epoki. Grupy mogą korzystać z zasobów internetowych (przykłady w bibliografii). Powinny także poszukać odpowiedniego do epoki i tematyki podkładu muzycznego poprzez aplikacje internetowe, np. Spotify. Nauczyciel przez cały czas przeznaczony na wykonanie tej części pracy (około pół godziny) monitoruje działania grup.

7. Po zakończeniu pracy każda grupa przedstawia swój projekt łącznie z podkładem muzycznym, uzasadniając swój wybór oraz wyjaśniając cel zaprojektowanego filmu.

8. Nauczyciel podsumowuje lekcję, zadając podstawowe pytanie: Czy w porównaniu z latami 30. XX w. zmieniła się wizja Warszawy jako stolicy państwa? Z czego współcześnie młodzież jest dumna?

PRACA DOMOWA:

Połączcie się w zespoły, które mają za zadanie przedstawić projekt wystawy fotograficznej pt. *Moja dzielnica — dlaczego jesteśmy z niej dumni?* Wystawa powinna być złożona ze zdjęć własnych. W wystawie powinny być wykorzystane i udokumentowane przynajmniej trzy powody, dla których dany zespół jest dumny ze swojej dzielnicy. W tej pracy domowej uczniowie powinni nadać tytuły swoim zdjęciom i uzasadnić wybraną kolejność. Przy ocenie pracy domowej nauczyciel powinien wziąć pod uwagę, czy występują wyżej opisane elementy, a także stronę językową i formalną.

Swoje prezentacje zamieśćcie w internecie (np. na blogu klasowym, na stronie szkoły lub na Facebooku) po to, by wszyscy mogli się z nimi zapoznać. Nauczyciel może je wykorzystać w toku realizacji następnych lekcji lub omówić lub omówić przy innej okazji.

ZAŁĄCZNIK NR 1

Twórczość filmowa... komuś musi na niej zależeć. Z Edwardem Zajićkiem rozmawia Monika Talarczyk-Gubała (fragmenty)²

„(...) w przedwojennej Polsce, podobnie jak w większości ówczesnych państw europejskich, z Francją, Wielką Brytanią i Włochami na czele, produkcja filmowa była strukturalnie nierentowna i teoretycznie biorąc, w warunkach wolnej konkurencyjnej gospodarki powinna albo nie istnieć, albo z trudem wegetować. To, że kinematografie te funkcjonowały i odnosiły sukcesy, trzeba zawdzięczać nie tylko talentowi twórców, ale także efektywnej pomocy państwowej i sponsorowania rodzimego przemysłu filmowego. W dwudziestoleciu międzywojennym w Polsce powstało ponad 300 pełnoprogramowych filmów fabularnych, w Bułgarii — 30, w Jugosławii w tym czasie — 7, w Portugalii — 27, w Rumunii — 33. Analogie były takie, że kolejne polskie rządy wspomagały rodzimą twórczość filmową. Natomiast w pozostałych krajach była ona zdana na łaskawą rękę rynku (...).

Choć przyznaje Pan, że rynek filmowy w II RP był wolny, nie jest dziś powszechnie wiadomo, ile inicjatyw podejmowano, by znacjonalizować kinematografię lub objąć państwową ochroną i w jakim stopniu podlegała ona cenzurze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Jednym z powracających bohaterów Pana książki — i w tekście, i na zdjęciach — jest Józef Relidzyński.

---

² *Twórczość filmowa... komuś musi na niej zależeć. Z Edwardem Zajićkiem rozmawia Monika Talarczyk-Gubała*, „Pleograf. Kwartalnik Akademii Polskiego Filmu”, nr 4/2016, <http://akademiapolskiegofilmu.pl/pl/historia-polskiego-filmu/artykuly/tworzosc-filmowa-komus-musi-na-niej-zalezec-z-edwardem-zaji-kiem-rozmawia-monika-talarczyk-gubala/576>

(...) Co do cenzury, to w książce pisałem między innymi, że w Drugiej Rzeczypospolitej urzędem właściwym do spraw kinematografii i praktycznie nadzorującym jej działalność było Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, a konkretnie usytuowane w IV Departamencie — Biuro Filmowe. Zakres działań Biura nie ograniczał się do cenzurowania gotowych filmów i udzielania zezwoleń na ich publiczne wyświetlanie. W praktyce, jako jedyna instytucja wyspecjalizowana w sprawach X Muzy, obejmował całokształt spraw kinematografii, łącznie z wymiarem opodatkowania kin (...).

Nazwisko Józefa Relidzyńskiego, piłsudczyka, majora rezerwy, pojawiło się w mojej książce kilkakrotnie (...). Moim zdaniem to jego pragmatyzm i cechy przywódcze sprawiły, że środowisko filmowe oraz branża kinematograficzna zaprzestały sporów, skupiły się w samorządnej Radzie Naczelnej Przemysłu Filmowego w Polsce. Następnie, wspólnie z zaktywizowanym samorządem branżowym, który na jego wezwanie zaczął mówić jednym głosem, Relidzyński doprowadził do uchwalenia Ustawy o kinematografii z 13 marca 1934 roku »o filmach i ich wyświetlaniu«. Działając nie tyle według jej litery, ile w jej duchu, paroma posunięciami fiskalnymi i organizacyjnymi wprowadził twórczość filmową na drogę szybkiego rozwoju. Gdy w 1932 roku obejmował Centralne Biuro Filmowe w MSW, kina bankrutowały, a na ekranach, jeszcze czynnych, ukazało się tylko 14 nowych filmów rodzimej produkcji. W następnym pięcioleciu otworzono ponad 100 nowych kin dźwiękowych. W roku 1939, gdyby nie wybuch wojny, odbyłoby się ponad 30 premier polskich filmów fabularnych!

Pańska książka obfituje w tabele i wykresy, ale też w kapitalne anegdoty, które stanowią cenne źródło wiedzy o filmowych obyczajach międzywojnia. Spryskiwanie widowni wodą kwiatową przez bileterki w trakcie seansów w celu podniesienia komfortu projekcji — to niebywałe! Jakie zmysłowe wrażenia zapisały się w Pańskiej pamięci z seansów sprzed wojny?

Wiele... Niestety, nie wszystkie cenzuralne. Poza właśnie takimi, reakcje widzów to najczęściej tradycyjnie głośne cmokanie w trakcie pocałunków. Na widok skradających się Apaczów rozlegały się spontaniczne ostrzeżenia: *Uważaj, z tyłu!*, *Z prawa!*, *Z góry!*, zależnie od okoliczności. *Puść to ciało!* — gdy bohater przytulał bohaterkę. *Panie, weź pan te renke!!!* (pisownia fonetyczna!) — to już niezależnie od akcji na ekranie i na ogół w chwilach, gdy napięcie na widowni słabło lub przeciwnie — w chwili grozy panowała śmiertelna cisza.

(...) polski film krótkometrażowy — dokumentalny i pozostałe jego odmiany — był w II RP nie tylko masowo produkowany. Był także spontanicznie poszukiwany na rynku i wyświetlany w kinach przed każdym seansem. Trudno to sobie dzisiaj

wyobrazić, ale tak było. Sprawił to cały system preferencji, wynikający przede wszystkim z doceniania przez ówczesne władze państwowe politycznych, propagandowych i kulturowych zalet X Muzy, także tej pozafabularnej. Jednocześnie młodzi filmowcy, uprawiający tę specyficzną dziedzinę twórczości, stworzyli pomysłowy, oryginalny, sprawny, samorządny i niezależny system organizacyjno-partycypacyjny, preferujący jakościowe, artystyczne i społeczne walory swoich filmów (...)³.

Piotr Galik, *Jutro będzie Hollywood. Przemysł filmowy w Polsce* (fragmenty)

„Do 1939 roku w Polsce powstało około 150 wytwórni filmowych, które produkowały średnio ok. 30 filmów pełnometrażowych i od 100 do 300 obrazów krótkometrażowych rocznie. Do roku 1938 na obszarze II RP działało 807 sal kinowych. Największym międzynarodowym sukcesem komercyjnym polskiego filmu stała się adaptacja powieści Elizy Orzeszkowej *Cham* (reż. Jan Nowina-Przybylski), zakupiona przez dystrybutorów z 13 państw. Kino polskie, z powodu stosunkowo niewielkich kapitałów, słabej infrastruktury i małego potencjału realizacyjnego, pozostawało »drugą ligą« w porównaniu z gigantami światowej kinematografii: USA, Niemcami i Włochami»³.

ZAŁĄCZNIK NR 2

Analiza filmu dotycząca przydzielonego tematu

Temat: (moda, sport, transport, rozrywka, sztuka, gastronomia, parki, architektura, ogólny wygląd miasta)	Obiekty związane z tematem przedstawione w filmie	Działania związane z tematem przedstawione w filmie

³ Galik P., *Jutro będzie Hollywood. Przemysł filmowy w Polsce*, <http://niepospolita.pl/jutro-bedzie-hollywood-przemysl-filmowy-w-polsce/>

ZAŁĄCZNIK NR 2

(wzór odpowiedzi)

Analiza filmu dotycząca przydzielonego tematu

Temat: architektura	Obiekty związane z tematem przedstawione w filmie	Działania związane z tematem przedstawione w filmie
	Reprezentacyjne budynki przy Marszałkowskiej	Budowa stalowego szkieletu wieżowca
	Nowoczesne bloki	Rozbiórka starej gazowni
	Opustoszony Rynek Starego Miasta	
	Reprezentacyjny plac Zamkowy i Zamek Królewski	

ZAŁĄCZNIK NR 3

Scenopis filmu *Warszawa lat 30. naszą stolicą*

Podtytuł filmu		
Scena 1	Scena 2	Scena 3
Miejsce	Miejsce	Miejsce
Bohater	Bohater	Bohater
Działanie	Działanie	Działanie
Muzyka	Muzyka	Muzyka
Scena 4	Scena 5	Scena 6
Miejsce	Miejsce	Miejsce
Bohater	Bohater	Bohater
Działanie	Działanie	Działanie
Muzyka	Muzyka	Muzyka
Scena 7	Scena 8	Scena 9
Miejsce	Miejsce	Miejsce
Bohater	Bohater	Bohater
Działanie	Działanie	Działanie
Muzyka	Muzyka	Muzyka

ZAŁĄCZNIK NR 3

(wzór odpowiedzi)

Scenopis filmu *Warszawa lat 30. naszą stolicą*

Podtytuł filmu	Zabytki Warszawy	
Scena 1	Scena 2	Scena 3
<p>Miejsce: plac Saski</p> <p>Bohater: grupa oficerów</p> <p>Wojska Polskiego wychodzi ze skrzydła Pałacu Saskiego</p> <p>Działanie: oficerowie idą w kierunku Krakowskiego Przedmieścia,</p> <p>Muzyka: legionowa</p>	<p>Miejsce: plac Saski, pomnik Poniatowskiego</p> <p>Bohater: oficerowie</p> <p>Działanie: mijają pomnik księcia Józefa Poniatowskiego</p> <p>Muzyka: kontynuacja z poprzedniej sceny</p>	<p>Miejsce: plac Saski i Ogród Saski</p> <p>Bohater: grupa dzieci przed Grobem Nieznanego Żołnierza</p> <p>Działanie: dzieci biegną z placu do Ogrodu, przebiegając pod podcieniami Pałacu Saskiego</p> <p>Muzyka: zakończenie poprzedniej</p>
Scena 4	Scena 5	Scena 6
<p>Miejsce: plac Saski i przejście do Krakowskiego Przedmieścia</p> <p>Bohater: oficerowie ze sceny 1.</p> <p>Działanie: idą do pomnika Adama Mickiewicza</p> <p>Muzyka: kolejna piosenka legionowa</p>	<p>Miejsce: Krakowskie Przedmieście, kościół karmelicki</p> <p>Bohater: dwaj młodzi klerycy</p> <p>Działanie: przechodzą koło kościoła, spotykają starszą kobietę i z nią rozmawiają</p> <p>Muzyka: muzyka kościelna</p>	<p>Miejsce: Krakowskie Przedmieście w pobliżu placu Zamkowego</p> <p>Bohater: oficerowie ze sceny 1.</p> <p>Działanie: idą ulicą i zatrzymują się w ogródku restauracji. Piją kawę, patrzą na plac</p> <p>Muzyka: lekka; piosenka Mieczysława Fogga</p>
Scena 7	Scena 8	Scena 9
<p>Miejsce: plac Zamkowy</p> <p>Bohater: grupa uczniów w mundurkach szkolnych na wycieczce z nauczycielem</p> <p>Działanie: nauczyciel pokazuje uczniom fasadę Zamku Królewskiego. W oddali widać jadący tramwaj</p> <p>Muzyka: kontynuacja poprzedniej</p>	<p>Miejsce: ulica Świętojańska</p> <p>Bohater: wycieczka uczniów</p> <p>Działanie: uczniowie przechodzą koło katedry i kościoła jezuitów</p> <p>Muzyka: kościelna, np. z motywem nabożeństwa majowego</p>	<p>Miejsce: Rynek Starego Miasta</p> <p>Bohater: uczniowie i nauczyciel</p> <p>Działanie: uczniowie oglądają fasady kolorowych kamieniczek Starego Miasta odnowionych w 1928 r.</p> <p>Muzyka: wesola, przypominająca odzyskanie niepodległości, jedna z piosenek legionowych</p>